

ŚrūtaPra. ii. 370. 12 (on ii. 3. 32)

अणुपर्यन्त (aṇu-paryanta) *adj.* A extending upto the shortest duration वर्णानां गुरुणा विशेषेणाणुपर्यन्तं त्रिमात्रचतुर्मात्रतया प्रकृतं तद्वाच्यं कर्तव्यम् AbhinBhā i. 195. 3 (on 4. 299); B extending upto an atom महदाद्यणुपर्यन्तम् ... त्वदधीनमिदं जगत् MahNirvāT. 4. 11.

अणुपुद्गल (aṇu-pudgala) *m.* particle of matter मणीनां स्थूलपुद्गलान् । परितः ज्ञातयामासु जगद्गुणाणुपुद्गलान् TriṣaSaPuC. ii. 2. 171.

अणुपुष्पिका (aṇupuṣpi-kā) *adj. (f.)* bearing tiny flowers (symbol for human body) तथा हि अणु अल्पमायूरूपं पुष्पं यस्याः सा अणुपुष्पिका मानुषतनुः तस्याः पुष्पाणि आयुःखण्डानि मा त्रोटयत PrabhāC. 57. 15.

अणुपुष्पी (aṇu-puṣpī) *adj. (f.)* bearing flowers of a kind of food grain (symbol for human body) अथवाणुर्णामात्पधान्यं तस्य पुष्पाणि अल्पविव्यत्वान्मानवतनोः सा अणुपुष्पी PrabhāC. 57. 20.

अणुप्रकाश (aṇu-prakāśa) *adj.* having very little (i. e. faint) lustre विरराज वक्त्रम् । सौधाकरं विम्बमणुप्रकाशं प्रगे यथा मञ्जुतमालपत्रम् Ānand-Ra. 3. 3.

अणुप्रकाशक (aṇu-prakāśaka) *adj.* which manifests things of minute dimensions बुद्धिरिति नाभौतिकं महदणुप्रकाशकमस्ति NyāyVār. 377. 2 (on iii. 1. 31)

अणुप्रकाशकत्व (aṇuprakāśaka-tva) *n.* the characteristic of illuminating things of minute dimensions प्रदीपाद्यनभ्युपगमे वा महदणुप्रकाशकत्वं चक्षुष एवेत्यसाधारणत्वादहेतुः भौतिकाभौतिकयोर्निवृत्तेः NyāyVār. 376. 18 (on iii. 1. 31)

अणुप्रतियोगित्व (aṇupratiyogi-tva) *n.* the characteristic of being the correlative of a thing of atomic size नन्वणोरणीयानिति श्रुतौ सर्वस्मात्स्थूलास्थूलत्वमेवोच्यते न महत्त्वपरत्वम् । स्थूलस्यैवाणुप्रतियोगित्वात् TattvPrakā. 68A. 6 (on i. 4. 5)

अणुप्रतियोग्यपेक्षत्व (aṇupratiyogyapekṣa-tva) *n.* characteristic of requiring an entity of atomic dimension as a correlative न हि महत्त्वप्रतीतिर्द्वेषप्रतीतिवद्वेषत्वमपेक्ष्य जायते तत्प्रतीतेरणुप्रतियोग्यपेक्षत्वात् TattvPradi. (Ci.) 309. 5.

अणुप्रत्यय (aṇu-pratyaya) *m.* perception of minute or subtle one अथ मन्यसे महान् शब्दोऽणुः शब्द इति शब्दे दृष्टौ महदणुप्रत्ययः प्रधानम् NyāyVār. 248. 7 (on ii. 1. 34)

अणुप्रमाण (aṇu-pramāṇa) *adj.* which is of atomic dimensions, subtle अणीयान् ह्यतर्क्यमणुप्रमाणात् KathU. 2. 8; KathUBh. 126. 19 (on 2. 8); अशक्यमङ्गान्तरवद्विभक्तमणुप्रमाणं करणं यदन्तः SivLi. 1. 2.

अणुप्रमाणम् (aṇu-pramāṇam) *adv.* in a small measure अणुप्रमाणमपि या मध्येकाशि विक्रासिनी । मही महीयसी ज्ञेया सा सिद्धयै न मुधा क्वचित् SkandP. iv. 35. 6.

अणुप्रमुखश्रुतिवाक्य (aṇupramukha-śrutivākya) *n.* scriptural passage in which atoms etc. (are stated to be the material cause of the world) ब्रह्म यदि प्रकृतिर्जगतोऽस्य श्रौतमृदादिनिदर्शनतः स्यात् । नैवमणुप्रमुखश्रुतिवाक्यव्रतनिदर्शनतः किमिति स्युः NayaMañ. I. iv. 8. 15.

अणुप्रवणभाव (aṇupravāṇa-bhāva) *m.* characteristic of being minute and having a propensity to flow out अणुप्रवणभावाच्च द्रुतत्वान्मास्तस्य च । अष्टाभ्य एभ्यो हेतुभ्यः शुक्रं देहात्प्रसिच्यते CaraS. vi. 2(4). 48 (1941 Ed.) (comm. अनु (? णु) प्रवणभावः अणुत्वे सति बहिर्निर्गमनस्वभावः); स (शरीरगतदोषसंघातः) विच्छिन्नः परिप्लवन्, स्नेहभाविते काये स्नेहाक्तभाजनस्थमिव क्षौद्रमसञ्ज्ञगुणप्रवणभावादामाशयमागम्योदानप्रणुन्नः ... ऊर्ध्वमुत्क्षिप्यते CaraS. vii. 1. 5 (1941 Ed.)

अणुप्रवेश (aṇu-praveśa) *m.* entering (of fire) into atoms (composing the earthen pot) न च कार्यद्रव्य एव रूपाद्युत्पत्तिर्विनाशो वा संभवति सर्वावयवेष्वन्तर्बहिश्च वर्तमानस्याग्निना व्याप्यभावादणुप्रवेशादि च व्याप्तिर्न संभवति कार्यद्रव्यविनाशादिति PaṭārthaSam. 107. 8; द्रव्यारम्भकसंयोगविनाशादवश्यं द्रव्यविनाश इति कुतस्तस्याणुप्रवेशादभिव्यक्तिः NyāyKa. 109. 14.

अणुप्राणिन् (aṇu-prāṇin) *m.* small living being (like a worm) अणुप्राण्युपपन्नां च हलोत्खातां च पार्थिव । परित्यजेन्मृदो ह्येतास्सकलाश्चौचकर्मणि ViṣṇuP. iii. 11. 17.

अणुप्राय (aṇu-prāya) *adj.* consisting mostly of *Panicum miliaceum* अणुप्रायाणि धान्यानि अजाप्रायं तथा पयः । भविष्यति कलौ प्राप्ते ViṣṇuP. vi. 1. 54; BrahmP. 229. 53.

अणुफल (aṇu-phala) *n.* tiny fruit, immature fruit आम्रस्याणुफले भवन्ति युगपन्मांसास्थिमज्जादयः लक्ष्यन्ते न पृथक्पृथक्कतुतया पुष्टास्त एव स्फुटाः

BhāvPra. (Bhā.) 3. 315; *m.* (*lit.* having minute fruit) millet [DBHS]

अणुबन्धवृत्ति (aṇubandha-vṛtti) *adj.* having the function of binding the individual soul इयमन्तरङ्गवहिरङ्गरूपतां दधती कलापरिणतिर्द्विधा स्थिता । अणुबन्धवृत्तिरनुलोमवर्तिनी प्रतिलोमतः पुनरपोहते त्वया HarVi. 6. 139 (comm. अणुबन्धवृत्तिरान्ततत्त्वस्य बन्धिनी)

अणुबहुविदारित (aṇubahu-vidārīta) *adj.* in which there are many small cracks (काण्डभग्नमत ऊर्ध्वं वक्ष्यामः) पाटितमणुबहुविदारितं वेदनावच्च SuśruS. ii. 15. 10.

अणुबहुविद्वत् (aṇubahuvidha-tṛpa) *n.* small grass of many varieties क्वचिदणुबहुविद्वत्पुनरिचितम् । ... इदं तद्दण्डकारण्यं प्रसिद्धं दयिते वनम् PadmP. (Ra.) 42. 47.

अणुबिन्दु (aṇu-bindu) *m.* 1 tiny drop (of water) त्वयि नाथ घर्मेजलदन्वमीयुषि ... । स्फुटशक्तिशुक्तिरुतसंस्कृतिः क्रमादणुबिन्दुरेति शुचिमौक्तिकात्मताम् HarVi. 6. 134; 2 drop in the form of the individual soul, HarVi. 6. 134.

अणुबिम्ब (aṇu-bimba) *adj.* having a small disc उच्चस्थितो व्योमचरः सुदूरे नीचस्थितः स्यान्निकटे धरिण्याः । अतोऽणुबिम्बः पृथुलश्च भाति भानोस्तथासन्नसुदूरवर्ती Golā. 201. 28 (23. 22)

अणुबिम्बत्व (aṇubimba-tva) *n.* characteristic of having a small disc स्थूलत्वं चाणुबिम्बत्वं दृश्यते यच्च तच्छृणु SiddhāTaVi. 208. 10.

अणुबीज (aṇu-bija) *n.* tiny seed पेष्यां यथाणुबी (? बी) जे स्यादङ्कुरस्तद्दुच्यते MarkP. 11. 3.

अणुभा (aṇu-bhā) *f.* lightning (having short-lived (*lit.* atomic) brilliance) सौदाम्नी त्वशनिर्विद्युदणुभा वाचिरद्युतिः TrikaSe. i. 3. 3.

अणुभाव (aṇu-bhāva) *m.* 1 essence, subtle nature दधनः सोम्य मथ्यमानस्य योऽणिमा अणुभावः सः ... संभूयोर्ध्वं नवनीतभावेन गच्छति Chāndo-UBh. 366. 4 (on vi. 6. 1); स यः सदाख्यः एषः उक्तः अणिमा अणुभावः जगतो मूलम् ChāndoUBh. 384. 18 (on vi. 8. 7); 2 the state of an atom अणुभावात् कार्यभावात् तेजोऽपि द्विविधमिति NyāyKa. 39. 22; 3 smallness, minuteness, atomic size (सरमाम्) तां बिभेद घनपीवरकायां वायुसुनुरणुभावेण गुणेन RāmC. 16. 55; तत्राणिमा अणुभावः यतः शिलामपि प्रविशति Sāṅkhya-TaKau. 344. 2 (on 23); स एव (अर्थः) चेदणुभावेनापि वर्तते, कथं तदानीं प्रत्यक्षो भवेत् NyāyKu. 145. 19.

अणुभावापादक (aṇubhāvāpādaka) *adj.* producing limited powers (in the individual soul) इदमाणवमलं कर्तुं अपरमितस्य प्रमातुः अणुभावापादकं मलम् Bhāsk ii. 249. 11 (on iii. 2. 5)

अणुभावाभिन्नत्व (aṇubhāvābhinna-tva) *n.* identity with (*lit.* non-distinction from) the atomic nature एकस्याप्यणुभावोपहितस्यैवोपादानता (ब्रह्मणः), न तु स्थूलरूपेण विकृतस्येति ज्ञापनायाणुभावाभिन्नत्वेन धानानिर्देशः LaCandr. 838. 22.

अणुभावोपहित (aṇubhāvopahita) *adj.* conditioned by the state of being atomic (in size) एकस्याप्यणुभावोपहितस्यैवोपादानता (ब्रह्मणः) LaCandr. 837. 43.

अणुभिन्न (aṇu-bhinna) *adj.* different from or other than an atom तदेवं षडमी पदार्थाः ... । तेषु चाणुभिन्नानि पञ्च द्रव्याण्यस्तिकाया इत्याख्यायन्ते GoviBh. 134. 3 (on ii. 2. 33)

अणुभूत (aṇu-bhūta) *adj.* which has become minute in size अथवा जीवो दहर इति अल्पपरिमाणत्वात् तस्याणुभूतेऽस्मिन् (दहरपुंडरीके) संभवात्, न व्यापी परमेश्वरो दहरः BrahmSūBh. (Sri.) i. 432. 1 (on i. 3. 13)

अणुभेद (aṇu-bheda) *m.* (Trika) distinction (of body) from the individual soul (= aṇu) विग्रहः स्वाणुभेदाच्च द्विधा भिन्नोऽप्यनेकधा MālinīT. 12. 12.

अणुभेदपर (aṇubheda-para) *adj.* purporting to indicate varieties of ignorance (अनादिमलसंछतो मायाकर्मावृत्तो विमुः) अत्र मलमायाशब्दावणुभेदपरौ LalitāSaBh. 96. 3 (on 129)

अणुभ्र (aṇu-bhrū) *adj.* having thin eye-brows क कीदृक् शस्यते रेखा तवाणुभ्र (? भ्रु) सुविभ्रमे MahāP. 12. 220.

अणुम् (aṇum) *adv.* slightly सर्वे स्वस्वस्थानविशेषादणुमुत्थाय GopāKe-Can. 77. 5.

अणुमण्डल (aṇu-maṇḍala) *n.* group of individual souls अणुमण्डलस्य भवतानुगृह्यता क्रियते सुरेश सदृशत्वमात्मनः HarVi. 6. 109; 6. 65.

अणुमण्डली (aṇu-maṇḍalī) *f.* group of individual souls अणुमण्डलीमनुजिष्टक्षतो विभोस्तरणेरिवाकलुषतां प्रभा गता HarVi. 6. 148.

अणुमत्स्य (aṇu-matsya) *m.* a small fish सदा सेवितैर्वास्तुकैश्चाणुमत्स्यैः (कफस्य प्रकोपः) HarīS. i. 5. 62.